

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 102 Хімія

освітньо-наукова програма: Матеріалознавча криміналістична експертиза

вид дисципліни: обов'язкова

факультет: хімічний

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою хімічного факультету
30 серпня 2023 року, протокол № 8.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Данічева Катерина Петрівна, к.ю.н., доцент кафедри
конституційного і муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від 31 серпня 2023 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права

Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми «Матеріалознавча криміналістична
експертиза»

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми

Ольга КОНОВАЛОВА

Програму погоджено методичною комісією хімічного факультету

Протокол від 29 серпня 2023 року, № 1

Голова методичної комісії хімічного факультету

Павло ЄФІМОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Конституційне право України» складена відповідно до освітньо-наукової програми Матеріалознавча криміналістична експертиза підготовки магістрів спеціальності 102 Хімія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Підготовка фахівців, які на основі знань основних законів хімії, властивостей хімічних елементів та їх сполук, сучасних методів синтезу та аналізу матеріалів, теоретичних основ, основних понять та задач криміналістики, методів матеріалознавчої експертизи, а також відповідних законодавчих документів та нормативних актів, вміють проводити матеріалознавчі експертизи різних видів, трактувати їх результати та процесуально грамотно складати висновок експерта.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни є формування таких загальних та фахових компетентностей:

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК1).
2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК2).
3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК3).
4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК4).
5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації (ЗК5).
6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК6).
7. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК7).
8. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт (ЗК8).
9. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК9).
10. Здатність спілкуватися англійською та (за можливості) іншою іноземною мовою, як усно, так і письмово (ЗК10).
11. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (ЗК11).
12. Здатність працювати автономно (ЗК12).
13. Здатність до активного збереження довкілля (ЗК13).
14. Здатність до пошуку, критичного аналізу та обробки інформації з різних джерел (ЗК14).
15. Здатність до абстрактного мислення системного мислення й аналізу, розуміння глобальних проблем сучасного світу (ЗК15).

16. Розуміння основ та законодавчої бази правової охорони об'єктів інтелектуальної власності та їх захисту в Україні та світі (ЗК16).

17. Володіння понятійним апаратом у сфері конституційного права України (ЗК17).

18. Здатність кваліфіковано тлумачити нормативно-правові акти (ЗК 21).

19. Здатність здійснювати професійну діяльність у повній відповідності до закону (ФК15).

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин - 90 (використовується змішана форма навчання, з елементами дистанційного формату).

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-
Семестр	
1-й	-
Лекції	
16 год.	-
Практичні, семінарські заняття	
8 год.	-
Самостійна робота	
66 год.	-
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, студенти мають досягти таких результатів навчання:

1. Знати та розуміти наукові концепції та сучасні теорії хімії, а також фундаментальні основи суміжних наук (P1) .

2. Глибоко розуміти основні факти, концепції, принципи і теорії, що стосуються предметної області, опанованої у ході магістерської програми, використовувати їх для розв'язання складних задач і проблем, а також проведення досліджень з відповідного напрямку хімії (P2).

3. Вільно спілкуватися англійською та (за можливості) іншою іноземною мовою з профільних питань, усно і письмово презентувати результати досліджень з хімії іноземною мовою, брати участь в обговоренні проблем хімії (P7).

4. Вміти ясно і однозначно донести результати власного дослідження до фахової аудиторії та/або нефаківців (P8).

5. Аналізувати наукові проблеми та пропонувати їх вирішення на абстрактному рівні шляхом

декомпозиції їх на складові, які можна дослідити окремо (P13).

6. Знати: предмет, метод і систему конституційного права України; суб'єктно-об'єктний склад конституційно-правових відносин; види джерел конституційного права України; основні правила законодавчої (нормотворчої) техніки; основні напрямки та тенденції конституційно-правового регулювання суспільних відносин. Вміти: надавати юридичну кваліфікацію конституційно-правових відносин та визначати їх належність до основних інститутів конституційного права України (P18).

7. Знати: сутність і зміст основних понять, категорій та інститутів конституційного права; специфіку конституційного ладу України; особливості конституційно-правового статусу особи, органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства; зміст конституційних правовідносин. Вміти: правильно складати і оформлювати юридичні документи; аналізувати, тлумачити та правильно застосовувати конституційно-правові акти; робити кваліфіковані висновки; приймати рішення і вчиняти дії у точній відповідності до конституційного законодавства України (P19).

8. Знати: еволюцію, сучасний стан і основні тенденції розвитку конституційного права України як провідної галузі національної системи права; зміст основних джерел та інститутів конституційного права України; основні напрямки та тенденції конституційно-правового регулювання суспільних відносин. Вміти: аналізувати чинне законодавство України з точки зору конституційно-правової теорії та практики; тлумачити конституційно-правові акти (P20).

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальна теорія конституціоналізму. Конституційно-правовий статус особи та конституційні форми безпосередньої демократії в Україні.

Тема 1. Конституційне право України як провідна галузь національної системи права.

Зміст

Поняття конституційного права України як галузі права. Місце і роль конституційного права в національній системі права України. Предмет і метод конституційно-правового регулювання в Україні. Поняття конституційно-правових відносин, їх особливості і види. Суб'єкти та об'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види. Система конституційного права України. Поняття та види інститутів конституційного права України. Конституційно-правові норми. Джерела конституційного права України як галузі права.

Тема 2. Конституція України як Основний Закон суспільства і держави

Зміст

Поняття і сутність конституції. Поняття та загальна історія світового конституціоналізму. Юридична і фактична конституція. Юридична конституція у формальному і матеріальному сенсі слова. Предмет регулювання конституції. Конституція як суспільна цінність. Юридичні властивості конституції. Функції конституції. Історія українського конституціоналізму. Конституційний процес в незалежній Україні. Юридична характеристика чинної Конституції України. Порядок внесення змін до Конституції України. Політична та конституційна реформи в Україні на сучасному етапі.

Тема 3. Конституційно-правовий статус громадян України.

Зміст

Поняття правового статусу особи, його види та елементи. Поняття та елементи конституційно-правового статусу особи. Конституційна правосуб'єктність. Загальні та спеціальні принципи правового статусу особи в Україні. Поняття та ознаки громадянства. Принципи громадянства України. Категорії осіб, що належать до громадянства України. Документи, які засвідчують належність до громадянства України. Набуття і припинення громадянства України. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, їх компетенція. Процедури з питань громадянства України. Основні (конституційні) права і свободи як провідний елемент конституційно-правового статусу особи. Суб'єкти конституційних прав і свобод. Поняття, ознаки та класифікація основних обов'язків громадян України. Гарантії реалізації основних прав і свобод громадян України. Особливості правового статусу окремих категорій громадян України. Конституційноправовий статус національних меншин в Україні. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб.

Тема 4. Конституційні форми безпосередньої демократії в Україні.

Зміст

Поняття та соціальна роль референдуму. Ознаки і види референдумів в Україні. Конституційно-правове регулювання референдумів в Україні. Предмет референдуму в Україні. Право на участь у референдумах в Україні. Порядок підготовки і проведення референдуму, його основні стадії. Матеріально-фінансове забезпечення референдуму. Порядок формування та повноваження комісій з підготовки і проведення референдуму. Порядок голосування на референдумі та визначення його результатів. Юридичні наслідки проведення референдуму. Поняття, ознаки і види виборів в Україні, їх конституційно-правове регулювання. Соціальні функції виборів.

Поняття виборчого права і його основні принципи. Об'єктивне і суб'єктивне виборче

право. Принципи виборчого права. Виборчі цензи в Україні. Виборча система (в широкому і вузькому розумінні). Виборчі системи в Україні. Виборчі комісії в Україні, їх система, порядок формування та повноваження. Виборчий процес, його основні принципи та стадії. Суб'єкти виборчого процесу в Україні.

Розділ 2. Конституційно-правові засади організації публічної влади в Україні.

Тема 5. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та її органів

Зміст

Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади. Поняття парламенту і парламентаризму. Соціальне призначення і політична роль парламенту.

Порядок формування Верховної Ради України та її структура. Функції та повноваження Верховної Ради України. Акти Верховної Ради України.

Парламентські процедури. Законодавчий процес в Україні та його основні стадії.

Конституційно-правовий статус народних депутатів України. Права, обов'язки та гарантії діяльності народних депутатів України. Депутатський запит.

Правовий статус депутатських фракцій і депутатських груп. Правовий статус коаліції депутатських фракцій.

Конституційно-правовий статус Голови Верховної Ради України та його заступників.

Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України. Порядок формування, склад та повноваження комітетів.

Конституційно-правовий статус тимчасових комісій Верховної Ради України. Порядок формування, склад та повноваження тимчасових комісій Верховної Ради України.

Правовий статус Погоджувальної ради депутатських фракцій.

Організація роботи Верховної Ради України. Сесія як основна організаційна форма роботи Верховної Ради України. Види сесій Верховної Ради України. Перша сесія новообраної Верховної Ради України. Пленарні засідання Верховної Ради України.

Апарат Верховної Ради України, його структура і повноваження.

Тема 6. Конституційно-правовий статус Президента України

Зміст

Соціальне призначення та політична роль глави держави в системі вищих органів держави. Президент України як одноосібний глава держави.

Порядок обрання Президента України. Аналіз законодавства про вибори Президента України. Інавгурація Президента України. Символи президентської влади.

Функції та повноваження Президента України. Акти Президента України. Правовий статус Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України. Відставка Президента України. Порядок припинення повноважень Президента України у разі неспроможності виконувати свої повноваження за станом здоров'я. Усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Гарантії діяльності Президента України.

Система допоміжних органів при Президентові України. Правовий статус Офісу Президента України.

Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.

Тема 7. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України

Зміст

Поняття виконавчої влади. Система органів виконавчої влади в Україні. Кабінет Міністрів України у системі органів державної влади України. Основні завдання Кабінету Міністрів України. Принципи діяльності Кабінету Міністрів України. Правові засади діяльності Кабінету Міністрів України.

Склад Кабінету Міністрів України та статус його членів. Вимоги до членів Кабінету Міністрів України. Порядок формування і структура Кабінету Міністрів України. Призначення на посаду Прем'єр-міністра України. Призначення на посаду членів Кабінету Міністрів України. Вступ на посаду членів Кабінету Міністрів України та початок роботи новосформованого Кабінету Міністрів України

Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Відповідальність членів Кабінету Міністрів України.

Функції та компетенція Кабінету Міністрів України. Взаємовідносини Кабінету Міністрів України з Президентом України, Верховною Радою України, центральними і місцевими органами виконавчої влади. Акти Кабінету Міністрів України.

Порядок роботи Кабінету Міністрів України. Засідання Кабінету Міністрів України

Складання повноважень та відставка Кабінету Міністрів України. Відставка Кабінету Міністрів України. Відставка Кабінету Міністрів України внаслідок прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри. Відставка Кабінету Міністрів України внаслідок відставки Прем'єр-міністра України. Звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України.

Секретаріат Кабінету Міністрів України.

Тема 8. Конституційно-правовий статус органів судової влади в Україні. Конституційний статус Конституційного Суду України.

Зміст

Поняття судової влади і правосуддя. Засади здійснення правосуддя в Україні. Конституційні принципи судочинства. Судоустрій в Україні. «Гілки» судової влади. Порядок утворення судів. Організаційні основи системи судів загальної юрисдикції. Конституційно-правовий статус суддів. Участь професійних суддів, народних засідателів та присяжних у здійсненні правосуддя. Порядок зайняття посади судді суду загальної юрисдикції. Припинення повноважень судді суду загальної юрисдикції. Суддівське самоврядування. Організаційне забезпечення діяльності судів. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя.

Поняття конституційної юрисдикції та конституційного контролю. Види і моделі конституційного контролю. Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції. Порядок формування Конституційного Суду України. Структура Конституційного Суду України. Функції та компетенція Конституційного Суду України. Конституційне провадження, його форми і стадії. Акти Конституційного Суду України. Конституційно-правовий статус суддів Конституційного Суду України.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Розділ 1. Загальна теорія конституціоналізму. Конституційно-правовий статус особи та Конституційні форми безпосередньої демократії в Україні.</i>												
<i>Тема 1.</i> Конституційне право України як провідна галузь національної системи права	10	2				8						
<i>Тема 2.</i> Конституція України як Основний Закон суспільства і держави	12	2	2			8						
<i>Тема 3.</i> Конституційно-правовий статус громадян України	10	2				8						

<i>Тема 4.</i> Конституційні форми безпосередньої демократії в Україні.	10	2	2			8						
<i>Розділ 2. Конституційно-правові засади організації публічної влади в Україні.</i>												
<i>Тема 5.</i> Конституційно- правовий статус Верховної Ради України та її органів	14	2	2			10						
<i>Тема 6.</i> Конституційно- правовий статус Президента України	12	2	2			8						
<i>Тема 7.</i> Конституційно- правовий статус Кабінету Міністрів України	10	2				8						
<i>Тема 8.</i> Конституційно- правовий статус органів судової влади в Україні та конституційний статус Конституційного суду України	12	2	2			8						
Усього годин	90	16	8			66						

4. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин (денна/заочна)
1	Конституція України як Основний Закон суспільства і держави	2/-
2	Конституційні форми безпосередньої демократії в Україні	2/-
3	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України	2/-
4	Конституційно-правовий статус Президента України	2/-
	Разом	8/-

5.Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин, денна/заочна	Форма контролю
1.	Конституційне право України як провідна галузь національної системи права	8/	Усне опитування, тест
2 .	Конституція України як Основний Закон суспільства і держави	8/	Усне опитування, тест
3.	Конституційно-правовий статус громадян України	8/	Усне опитування, тест
4.	Конституційні форми безпосередньої демократії в Україні	8/	Усне опитування, тест
5.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України	10/	Усне опитування, тест
6.	Конституційно-правовий статус Президента України	8/	Усне опитування, тест
7.	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України	8/	Усне опитування, тест
8.	Конституційно-правовий статус органів судової влади в Україні та конституційний статус Конституційного суду України	8/	Усне опитування, тест
	Разом	66/	

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості позааудиторної роботи студентів і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Конституційне право України» виконуються у

формі мультимедійних презентацій, рефератів, наукових статей чи тез виступу на науковій конференції за темою, що визначається чи обирається студентом за допомогою викладача. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

За мультимедійну презентацію чи реферат студент денної форми навчання може отримати 5 балів.

Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах - 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях - 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів - курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.
2. На другому слайді подається зміст презентації.
3. На інших слайдах - наповнення теми.
4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).
5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть

тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за кольорним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття - небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація - це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторінками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі - виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, - такі основні вимоги до

підготовки презентації.

Правила виконання рефератів

Написання реферату є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Реферат виконується на стандартних аркушах паперу А4 /210 x 297 м. Його обсяг не повинен перебільшувати 20 аркушів, що написані власноруч.

Реферат має бути написаний грамотно, охайно, розбірливо та оформлений таким чином:

- на обкладинці слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по батькові студента і тему реферату, номер навчальної групи;
- на другій сторінці реферату подається його зміст;
- питання змісту в тексті повинні бути виділені в самостійні розділи і озаглавлені;
- сторінки (а не аркуші) роботи повинні бути пронумеровані та мати поля для можливих зауважень рецензента;
- у тексті не допускаються перекручення цитат, закреслення, скорочення слів, крім загальноживаних (ООН, СНД та ін.);
- наводячи цифрові дані, будь-які факти чи цитати, слід вказати їх джерело. Для цього внизу сторінки під рискою повинні бути виноска з вказівкою прізвища та ініціалів автора, назви джерела, місця й року видання, використаних сторінок.

Структура реферату:

- план роботи;
- вступ;
- головна частина (виклад змісту теми);
- висновок;
- список використаної літератури.

У вступній частині стисло обґрунтовується актуальність обраної теми, вказується на її місце в структурі курсу, аналізується використана література, намічаються проблеми, формуються цілі дослідження.

У головній (основній) частині роботи повинен міститися аналіз поставлених в плані питань, а у висновках (заклучна частина) - стислі узагальнюючі висновки, практичні рекомендації.

Написання реферату включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з теорії держави та права самостійно обрати тему реферату, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Написанню реферату повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторінками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Завдяки цьому усвідомлюються умови й причини, що викликали написання тієї або іншої роботи: мета, яку ставив перед собою автор, теоретичні проблеми, порушені в роботі, а також її значення. Слід читати пояснення автора або редакції у виносках і примітках. Якщо в тексті є незнайомі слова, визначення, необхідно уточнити їх зміст за словником. При вивченні тієї або іншої наукової праці студентами повинен бути реалізований проблемно-концептуальний підхід до досліджуваного матеріалу. Інакше кажучи, студент повинен сприймати досліджувану роботу крізь призму тих основних проблем, що вирішував її автор. Без усвідомлення проблеми фактично неможливо виділити в досліджуваній роботі головне й істотне, важко відокремити тезу від аргументів і практично неможливо перебороти формальне ставлення до змісту досліджуваної літератури. Цей етап роботи над рефератом включає так само вивчення можливої додаткової літератури з теми: підручників, журнальних і газетних статей тощо. Головне на цьому етапі - виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану реферату. В іншому випадку творчий аналіз як правило замінюється механічним переписуванням матеріалу з підручників або інших джерел. Іншими словами, ясність розуміння змісту теми повинна знайти реалізацію у плані реферату. Питання плану повинні відбивати найбільш істотні проблеми теми, а послідовність їх розкриття - внутрішню логіку реферату.

3. Виклад змісту теми.

У рефераті повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. При цьому повинен бути витриманий єдиний порядок розгляду і спосіб аргументації, що надасть роботі чіткості та послідовності. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

У рефераті можуть бути використані виписки і цитати з літературних та наукових джерел у тому випадку, коли в цьому є реальна необхідність. Це може мати місце тоді, коли цитата переконливо підтверджує думку, є вихідним моментом у новій постановці питання, підтверджує основне формулювання, допомагає в розкритті наукових визначень. Не слід занадто захоплюватися цитуванням. Під час роботи з літературою не варто користуватися застарілими роботами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і

роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, логічно та послідовно розкривати зміст теми, використовуючи при цьому сучасну літературу, - такі основні вимоги до написання наукового реферату.

6.1.Орієнтовний перелік тем презентацій та/або рефератів

1. Види конституційно-правових норм.
2. Актуальні проблеми науки конституційного права України на сучасному етапі.
3. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. як пам'ятка українського конституціоналізму.
4. Конституційний процес в Україні: історичний досвід, сучасний стан і перспективи.
5. Сутність, мета й основні напрями здійснення конституційної реформи в Україні.
6. Україна як соціальна держава.
7. Конституційно-правовий статус основних суб'єктів політичної системи України.
8. Конституційно-правові засади політичної системи України.
9. Розподіл влад в Україні.
10. Прийняття до громадянства України.
11. Втрата громадянства України.
12. Комісія при Президентові України з питань громадянства.
13. Покоління прав людини.
14. Характеристика парламентських процедур.
15. Перша сесія новообраної Верховної Ради України.
16. Правовий статус апарату Верховної Ради України.
17. Конституційно-правовий статус Рахункової палати України.
18. Правовий статус Офісу Президента України.
19. Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.
20. Організація роботи Кабінету Міністрів України.
21. Правовий статус допоміжних органів Кабінету Міністрів України.
22. Правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС).
23. Правовий статус Верховного Суду.

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни «Інститути громадянського суспільства» використовуються наступні методи навчання:

- словесні - описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, перевірка рівня самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо (розповідь, пояснення, лекція, бесіда);

- наочні – демонстрація схем, таблиць, малюнків, відео тощо;
- практичні – формування вмій, навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

При викладанні навчальної дисципліни «Конституційне право України» використовуються такі види контролю результатів навчання: поточний протягом семестру, приймання індивідуальних завдань, підсумковий семестровий залік.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на семінарських заняттях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо.

Контрольна робота виконується у формі тесту на останньому семінарському занятті, містить 20 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному, для заочної форми навчання 25 питань.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі екзамену. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт з цієї навчальної дисципліни, передбачених навчальним планом та набрання мінімум 10 балів.

Залік складається за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни. Екзаменаційний білет складається з двох форм завдань: відповідей на відкриті питання та тестове завдання. Він містить два відкритих питання та 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. У разі складання екзамену в дистанційній формі екзаменаційна робота містить 40 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового екзамену.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни, складає 100.

Питання, які виносяться на складання підсумкового контролю

(залік , 1-й семестр)

1. Поняття, предмет і система конституційного права України як галузі права.

2. Метод конституційно-правового регулювання.
3. Конституційно-правові відносини: поняття, особливості, види.
4. Конституційно-правові норми: поняття, особливості, види.
5. Суб'єкти конституційно-правових відносин.
6. Об'єкти конституційно-правових відносин.
7. Джерела конституційного права України як галузі права.
8. Конституційне право України як наука та навчальна дисципліна.
9. Поняття Конституції як Основного Закону суспільства і держави.
10. Юридичні властивості конституцій.
11. Класифікація конституцій.
12. Функції конституцій.
13. Загальна характеристика чинної Конституції України.
14. Порядок прийняття Конституції України, внесення до неї змін і доповнень.
15. Конституційна реформа в Україні на сучасному етапі.
16. Поняття конституційно-правового статусу особи та його елементи.
17. Конституційні принципи правового статусу особи в Україні.
18. Поняття, ознаки та види основних (конституційних) прав і свобод громадян України.
19. Громадянські (особисті) права громадян України: поняття та види.
20. Політичні права громадян України: поняття та види.
21. Економічні й соціальні права громадян України: поняття та види.
22. Культурні й екологічні права громадян України: поняття та види.
23. Гарантії реалізації основних прав і свобод громадян України: поняття і види.
24. Конституційні обов'язки громадян України: поняття, ознаки, види.
25. Прийняття до громадянства України.
26. Втрата громадянства України.
27. Комісія при Президентові України з питань громадянства.
28. Покоління прав людини.
29. Конституційні права і свободи особи в інформаційному суспільстві.
30. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.
31. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб.
32. Поняття, ознаки і види виборів в Україні.
33. Об'єктивне і суб'єктивне виборче право в Україні.
34. Конституційні принципи виборчого права в Україні.
35. Виборчі системи в Україні.
36. Загальна характеристика виборчого процесу в Україні.

37. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу в Україні.
38. Конституційно-правовий статус виборчих комісій в Україні.
39. Поняття, ознаки та види референдумів в Україні.
40. Предмет та порядок призначення референдумів в Україні.
41. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.
42. Порядок виборів народних депутатів України.
43. Структура, функції та повноваження Верховної Ради України.
44. Порядок роботи Верховної Ради України, його нормативне регулювання.
45. Законодавчий процес у Верховній Раді України.
46. Акти Верховної Ради України.
47. Конституційно-правовий статус народних депутатів України.
48. Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України.
49. Конституційно-правовий статус тимчасових комісій Верховної Ради України.
50. Конституційно-правовий статус депутатських груп і фракцій у Верховній Раді України.
51. Правовий статус коаліції депутатських фракцій.
52. Конституційно-правовий статус Голови Верховної Ради України та його заступників.
53. Конституційно-правовий статус Президента України.
54. Порядок виборів Президента України.
55. Функції та повноваження Президента України.
56. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
57. Конституційна процедура усунення Президента України з посади (імпічмент).
58. Акти Президента України.
59. Система і правовий статус допоміжних органів при Президентові України.
60. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.
61. Правовий статус Офісу Президента України.
62. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України.
63. Склад, структура та порядок формування Кабінету Міністрів України.
64. Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.
65. Програма Кабінету Міністрів України.
66. Підстави та порядок припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
67. Акти Кабінету Міністрів України.
68. Конституційно-правовий статус органів судової влади в Україні.
69. Конституційні принципи судочинства в Україні.
70. Конституційно-правовий статус суддів в Україні.

71. Суддівське самоврядування в Україні.
72. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя.
73. Конституційний Суд України: склад, порядок формування, структура.
74. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
75. Конституційно-правовий статус суддів Конституційного Суду України.
76. Конституційне провадження, його форми і стадії.
77. Конституційна скарга.
78. Акти Конституційного Суду України.

9. Схема нарахування балів

Денна, заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях, виконання індивідуального завдання

$\Sigma 60$ – 60:

Формула обчислення

$\Sigma 60 = \Sigma 1 / \Sigma 2 \times 12$ (дванадцять)

Примітка:

$\Sigma 60$ – сума максимальної кількості балів

$\Sigma 1$ – сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.

$\Sigma 2$ – кількість семінарських занять протягом семестру.

12 – коефіцієнт

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання	Залік	Сума балів
T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8		
60	40	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
50-100	Зараховано
1-49	Не зараховано

Критерії оцінювання усної відповіді.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів.**

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього - повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії індивідуального завдання

Оцінка за індивідуальне завдання (виконання та захист презентації) – до 5 балів.

Критерії оцінювання залікової роботи

Оцінка за залікову роботу – до 40 балів. Робота містить два відкритих питання та 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповідь на відкриті питання студент отримує від 0 до 10 балів, за відповіді на тестове завдання до 30 балів. У разі складання заліку в дистанційній формі робота містить 40 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповіді студент отримує до 40 балів.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь в науково-практичних конференціях, участь у роботі наукового гуртку тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів.

10. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
5. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
6. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23.12.1998. № 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14..>
7. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

9. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

10. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

11. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.

12. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

13. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону України від 13.01.2011 № 2938-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

14. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03 лютого 2015 р. № 141-VIII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

15. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

16. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235III (із змін.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.

17. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

18. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

19. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

20. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

21. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.

22. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>

23. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

Підручники та навчальні посібники:

1. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. / упоряд. І.О. Кресіна, О.В. Батанов; відп. ред. Ю.С. Шемшученко. 3-є вид. Київ: Юридична думка, 2011. 328 с.
2. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.1 / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Юридична думка, 2006. 544 с.
3. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
4. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. Т.М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України: підручник / за ред. В. П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.
6. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспиту / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2012. 304 с.
7. Конституційне право: підручник / за заг. ред. О.С. Бакумова, Т.І. Гудзь, М.І. Марчука. Харків: ХНУВС, 2019. 484 с.
8. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. 6-те вид., випр. та доповн. Київ: Атіка, 2009. 608 с.
9. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за заг. ред. В.Л. Федоренка. 4-е вид., переробл. і доопр. Київ: Ліра-К, 2012. 576 с.
10. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 432 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 2).
11. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 1).
12. Сergyin В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 368 с.
13. Скрипнюк О.В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання. Харків: Право, 2009. 468 с.
14. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 632 с.
15. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.
16. Чушенко В.І., Заяць І.Я. Конституційне право України: підручник. Київ: Ін Юре, 2007. 488 с.
17. Шляхтун П.П. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2010. 592 с.

Допоміжна література

1. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
2. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. 384 с.
3. Виборче право України: навч. посіб. / за ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук. Київ: Парламентське вид-во, 2003. 383 с.
4. Громадські об'єднання в Україні: навч. посіб. / за ред. В. М. Несчастного. Київ: Знання, 2007. 415 с.
5. Заворотченко Т.М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2013. 424 с.
6. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 540 с.
7. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
8. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.
9. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є.І. Григоренко, Я.О. Григоренко, В.І. Козлов та ін.; за ред. Л.В. Новікової. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2013. 352 с.
10. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти: монографія. Харків: Фоліо, 2003. 240 с.
11. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків: Право, 2003. 328 с.
12. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.
13. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
14. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
15. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми

теорії і практики: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 256 с.

16. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини: монографія. Дніпропетровськ: Ліра-ЛТД, 2005. 204 с.

17. Марцеляк О.В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика: навч. посіб. Харків: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2008. 636 с.

18. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2004. 450 с.

19. Мірошниченко Ю.Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.

20. Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ. Б.м.: Акта, 2012. 308 с.

21. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

22. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.

23. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 608 с.

24. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2011. 768 с.

25. Стешенко Т.В. Правовий статус, система і організація роботи виборчих комісій: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 208 с.

26. Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 336 с.

27. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 580 с.

28. Цоклан В.І., Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.

29. Чуб О.О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: монографія. Харків: Одиссей, 2005. 232 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. - <http://portal.rada.gov.ua/>

2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. - <http://www.president.gov.ua/>

3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. - <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. - <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. - <http://www.ccu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. - <http://www.scourt.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. - <http://www.gp.gov.ua/>
8. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. - <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
9. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. - <http://www.cvk.gov.ua/>

